

IBRDIS | We know books
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IORGA NICOLAE

Istoria literaturii românești / Nicolae Iorga. - București :
Paul Editions, 2022-

2 vol.

ISBN 978-606-9703-67-0

Vol. 2. : 1890-1934. - 2022. - ISBN 978-606-9703-69-4

821.135.1

94

Redactare: *Mihaela Enache*

Tehnoredactare și corectură:

Ștefania Macovei

Coperta: *Lucian Enache*

Acest volum este o reproducere a ediției din anul 1934, apărută
la Editura „Adeverul“

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

NICOLAE IORGA

ISTORIA LITERATURII ROMÂNEȘTI

(1890-1934)

VOLUMUL II

Paul Editions

CUPRINS:

CAPITOLUL I

NOUA LITERATURĂ NAȚIONALISTĂ

I. ÎNDREPTĂRILE. ÎNCERCĂRI DE GRUPARE

1. PÂNĂ LA „REVISTA NOUĂ” 7
2. „REVISTA NOUĂ” 14
3. AGONIA „JUNIMII” 18
4. GRUPĂRILE SCRITORILOR DE LA 1889.....28
5. GRUPĂRILE TINERILOR ARDELENI.....38

CAPITOLUL II

„SĂMĂNĂTORUL”.

NOUA PREDICAȚIE DE REALITĂȚI

1. FORMAREA UNUI PROGRAM. 50
2. ÎNDREPTAREA SOCIALĂ
ȘI ACȚIUNEA NAȚIONALĂ 66
3. FORMAȚIILE LITERARE LA
ROMÂNII NELIBERI.....75

CAPITOLUL III

REALIZĂRILE

1. SCRITORII MATURI.....83
2. SCRITORII ÎNCĂ TINERI 88
3. SCRITORII NOI. ȘT. O. IOSIF 91
4. I. GORUN ȘI CONSTANȚA HODOȘ 97
5. COLABORATORII „SĂMĂNĂTORULUI” 99
6. NOUA POEZIE ARDELEANĂ 103
7. POVESTIREA NOUĂ. M. SADOVEANU 107
8. ALȚI POVESTITORI NOI:
- V. POP, EM. GÂRLEANU, SANDU-ALDEA 112

9. POEZIA DE CUGETARE.

P. CERNA, G. VÂLSAN.....120

10. ALȚI POEȚI LA „SĂMĂNĂTORUL”.....128

11. ALĂTURI DE „SĂMĂNĂTORUL”.....133

CAPITOLUL IV

ÎNCERCĂRI DE O ALTĂ IDEOLOGIE

1. LUPTA CONTRA „SĂMĂNĂTORULUI”.....143

CAPITOLUL V

ÎMPRĂȘTIEREA PUTERILOR TINERETULUI

1. SCRIITORI NOI ȘI VECHI.....162

2. NOII POEȚI TRADIȚIONALI 179

3. TEATRUL.....191

CAPITOLUL VI

LUPTA CU MODERNISMUL

1. ÎNDRUMĂRILE CONTRAZICĂTOARE.....196

2. „POEZIA NOUĂ”.....205

3. NOII POVESTITORI.....222

4. PROTESTĂRI CRITICE.....226

CAPITOLUL VII

„DUPĂ RĂZBOIUL” ȘI CRIZA BOLILOR LITERARE

1. INFLUENȚA RĂZBOIULUI

DE UNITATE NAȚIONALĂ 236

2. PUBLICAȚIILE PERIODICE.....243

3. SCRIITORII.....261

4. POVESTITORII.....281

5. SEMNE DE ÎNDREPTARE 298

CAPITOLUL I

NOUA LITERATURĂ NAȚIONALISTĂ

I. ÎNDREPTĂRILE. ÎNCERCĂRI DE GRUPARE

1. PÂNĂ LA „REVISTA NOUĂ”

În timpul când Ardealul se înscria în literatura românească, nu numai ca producție, dar și ca direcție, Regatul dădea un nou șir de scriitori.

Îi influența și mai puțin decât pe înaintașii lor de după 1880 vechea literatură a noastră, absolut necunoscută. Și mai slab venea până la dâșșii ecoul primelor manifestări ale *Convorbirilor*. Legături, deocamdată, cu ce era în sufletul Românilor de aiurea n-aveau, Ardealul, Bucovina fiind Ținuturi neatinsse de dâșșii. Formați la școlile din țară, din care dispăruseră inspiratorii dascăli ardeleni, și, Universitățile fiind cu totul lipsite de un spirit conducător, cu profesori care, când nu erau indiferenți pentru elevii lor, îi pregăteau îndușmăniți între ei pentru o clientelă proprie, adesea de caracter politic, ei n-au avut, în străinătate unde câțiva, ca să fie viitori profesori de Facultate, au fost trimiși cu burse de Stat, niciun fel de călăuzire și n-au găsit niciun teren comun pe care să poată schimba observații și idei și să pregătească un crez. De la Parisul, a cărui taină niciun cărturar nu era să o știe și la a cărui viață culturală literară, artistică, în afară de oarele de curs, nu participau deloc, ei treceau într-o Germanie de Berlin, de Munchen mai ales, a cărei limbă o cunoșteau abia, ca să aducă în țară multă încredere, dar nicio bază europeană pentru munca lor viitoare, pe care nu înțelegeau s-o înceapă metodic și conștient; ba ultima carte

franceză din orice domeniu era pentru dânsii de obicei punctul de plecare, întrucât cei din București nu aduceau reminiscențe dintr-o inițiere de Seminarium, dacă nu prin Maiorescu, om care pontifica de pe catedră cu o învechită preparație, de la harnicul, dar simplul Crăciunescu.

Remarcabilă e, în acel moment al primelor concentrări, și încercarea Bucovinenilor, prin revista *Aurora Română*, de a trăi de sine. Ioan Bumbac, și scriitor istoric despre începuturile Românilor, cu unele vederi nouă și cu totul vrednice de luare aminte, iar, ca filolog, în luptă cu Ion Nădejde, e îndemnătorul, în numele „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”. Fratele lui, poetul Vasile Bumbac, traducător al *Eneidei*, îi dă o baladă și altă contribuție: T. V. Ștefanelli sprijină și el această încercare. Critica e cuminte, având și curajul de a ataca pe Despot-Vodă al lui Alecsandri. Ardelenii se adaugă, ca Enea Hodoș (cu o nuvelă).

Contemporanul din Iași nu fusese lipsit de literatură, Ioan Nădejde arătând și largi cunoștințe de autodidact filologic, pe urmele lui Lambrior, dar el fusese creat, la 1882, pentru discuțiile științifice ale unei critice îndreptățite, dar foarte vulgare, în sprijinul ideii socialiste. Beldiceanu arată simpatii noii grupări și după dânsul prietenul său, filosoful Eduard Gruber, care dă poezii. În versuri sigure, de o elocvență socială agresivă, d. A. C. Cuza, care publica, în anii săi de student la Bruxelles, *Monoloage (Monologul unui calic)* și epigrame, cu foarte puțin respect pentru toate ideile admise, începe o activitate literară prea curând întreruptă. O adevărată inspirație în gen minor, de o mare delicateță, o vedește doctorul Proca (O. Carp). Nuvela o reprezintă Ștefan Basarabeanu (Victor Crasescu), care iscălește la început „Basarabeanu”. Prin 1890, către sfârșit, un tânăr foarte înzestrat, D. A. Teodoru, reproduce sentimentalitatea eminesciană stăpânitoare, și i se adaugă, la optsprezece ani, N. Iorga (n. la Botoșani, 6 Iunie 1871). Se făcea tot mai mult apel la o cugetare mai puțin robită, și fără desprețul față de literatura „burghesă” al primilor profesori întunecați din Sărăria Iașilor.

Într-o formă aspră, cu încetiniri obositoare, de autodidact

și de predicator popular, legând strâns propoziții de analiză socială, deschidea acolo o carieră strălucită, dar care trebuia să fie fără durată, un nou și foarte ascultat critic.

Încă din 1885 el începuse lupta lui. Întreprinde comentarea, inutilă literar, dar cu folos pentru „doctrină”, a teatrului, insignifiant, al lui V. G. Morțun (Ștefan Hudici, Zulnia Hincu, 1891), pentru a lua apoi apărarea realismului critic al lui Caragiale în același an 1885. În fața lor, cei de la 1890 găsiseră astfel un atrăgător socialism de origine rusească, de care, în lipsa oricărei alte orientări, se lăsau prinși și unii din scriitori cu vază ai timpului, — odată, cum va mărturisi-o Vlahuță, tot grupul strâns, cum vom vedea, de Hasdeu la o nouă publicație periodică, mergând, cu însuși marele filolog în frunte, să prezinte omagiile conducătorului acestei mișcări sociale pentru a doua oară mutată de pe alte tărâmuri.

Pribeagul închisorilor rusești, născut între Evreii din Harcov, unde se chema Solomon Caț (Katz), se adăpostise în Moldova pe vremea războiului, riscând odată să fie capturat și readus la osânda lui; cercul de la „Drepturile Omului” adoptase pe noul Constantin Dobrogeanu (în literatură „Ioan Gherea”), omul de o înfățișare așa de bună, cu lungă barbă blondă în ai cărui ochi inteligenți se putea citi numai o nesfârșită simpatie umană. Și liberalul Delavrancea, care scria în ziarul partidului, *Voința Națională*, fulgerătoare articole pitorești contra adversarilor și a trădătorilor, — ca Dimitrie Brătianu, „o umbră rătăcitoare cu mustați albe”, ca Fleva, „Cleone cel fără rușine” —, se lăsă atras de acest farmec personal al birtașului de la Ploiești, cu casa deschisă oricărui prieten, iar Caragiale se punea din nou la gânduri asupra rosturilor sociale și Vlahuță, spirit tradiționalist și religios, se încălzea de puținele cuvinte, greu rostite, ale străinului.

Cu îngrijirea de stil, așa de insuficientă, a lui Ion Nădejde însuși, mutat la București și robit, după închiderea „Contemporanului”, politicei singure, „Ioan Gherea” va iscăli un număr de studii masive, întrebuițând, dar nu fără un gust estetic fin, literatura pentru propaganda sa de profet socialist exotic, în care se lovea, ridiculizându-i pesimismul,

în tendințele, ce i se păreau conservatoare, ale lui Zamfirescu, în același timp când, având și dibăcia de a consacra valori actuale, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, el scotea mai ales din Eminescu, din Coșbuc, puțin și din Caragiale, ce-i trebuia ca să ceară recunoașterea falimentului societății burgheze.

Tineretul, doritor de o credință, înconjura, în atmosfera de descompunere junimistă, de simpatie această ridicare de steag, fie el și roșu, și prețuia cu dreptate, după capriciile „distrugerilor” critice cu motive personale, creațiunea solidă a gânditorului serios care trăia numai pentru urmărirea unor scopuri ideale ce-i erau mai scumpe decât viața cu toate bunurile ei.

După succesul răsunător al „Studiilor critice”, — Maiorescu, căruia adversarul îi adresase la început o dedicație, îi răspunse cu oarecare zăbavă —, Gherea crezu că poate aduna împreună, pentru scopurile lui sociale, toată literatura nouă, care ar putea părăsi pe Hasdeu, la a cărui foaie se îngrămădisise. Astfel apărură în 1893 primul volum din *Literatură și artă*, continuând, în primul rând, vechea discuție de cuvinte cu îndrumătorul „Junimii”.

Se credea deci că terenul e pregătit pentru a-i lua în stăpânire și astfel, cu contribuția lui Vlahuță, cu frumoase schițe ale lui Delavrancea, Bunica, Bunicul, Două lacrimi, Marele Duce, cu versurile lui Arthur Stavri, lui I. N. Roman, lui I. Păun (Pincio), lui N. Iorga, atunci la Berlin, cărora li s-a dat o interpretare socialistă revoluționară pe care n-o aveau:

*Celui ce predică-n deșert
Și-n jurul lui tovarăși n-are,
Rămâie-i numele lui viu,
Căci sfântă-i munca lui și mare.*

Apoi cu schițele de la țară ale d-lor I. Găvănescul și P. Bujor, universitari ieșeni, el face să apară, în două groase volume anuale, *Literatură și știință*. Gherea dă atunci, de fapt, așteptând apariția volumelor rezumative care pretindeau să alcătuiască o enciclopedie a geniului, continuarea expunerii lui de doctrină.

După dânsul, avântul național din 1848 a dat o literatură pe care societatea și-o însușise uimitor de bine; de atunci s-a făcut însă o mare schimbare socială, și aceasta cere o altă literatură, pe care tineretul o caută, nemulțumit din cauza relelor condiții de viață, pretutindeni: de la Eminescu, prin Ronetti Roman, până la d-rul Proca (pe care-l socotea „cel mai talentat dintre cei mai tineri”. Atâta numai că schimbarea socială nu crease o altă clasă, ci numai câțiva intelectuali nemulțumiți. Discuția cu Maiorescu se ține pe un teren de filosofie pură și de logică, neinteresant aici.

Dar colaboratorii, toți, trebuiau să plece aiurea.

În Decembre 1885, grupul ce se adunase în jurul lui Macedonski încearcă o organizare mai largă și mai sigură prin apariția, într-o formă distinsă și elegantă, a *Analelor literare*.

Fără nicio declarație de principii, Mircea Dimitriadi începe cu o comedie slabă, cu un roman de aceeași calitate, cu versuri, dar material folositor apare prin poeziile populare ardelenale ale lui Octav Lugoșianu, funcționar la Academia Română. Ispirescu având să dea alt material de folclor și după dânsul vioiul tânăr Dumitru Stănescu (cu basmul *Sur-Vultur*); d. Gh. Ghibănescu publica un foarte frumos studiu despre „plugușor”, cu probe inedite. Îndată apare Macedonski însuși, care cântă „visul profan”:

*Frumos cum nu e pe pământ
Nici om, nici cuget, nici cuvânt,
Vis alb,
Încoronat de primăveri,*

făgăduind să-și reia studiul despre Alecsandri, cum o face Anghel Demetrescu, așa de bogat și sigur, și în critica „pletorei bolnăvicioase de cuvinte” a poetului său, pentru studiul despre Bolintineanu; de Grigore Alexandrescu, care-și isprăvește numai acum lunga agonie, se ocupă Bonifaciu Florescu. Se reproduce vechea comedie a lui Făca, și par exhumate și versurile lui Nicolae, fiul lui Costachi Caragiale. *Pygmalion* al lui Bengescu-Dabija e prezentat onorabil. Și Hasdeu vine

acum în sprijin, cu un fragment din marele său dicționar istoric al limbii și el aduce cu sine pe elevul său Lazăr Șăineanu, care, în așteptarea importantelor sale cercetări de filologie, traduce din Dickens, și prefața despre marele povestitor englez arată la el posibilitățile unui critic literar de frunte. Dintre cei tineri, găsim pe sentimentalul Oltean Traian Demetrescu.

O altă încercare de concentrare, o face imediat, la 1886, firește fără nicio autoritate, tot un ucenic al lui Macedonski, autorul de lăncede versuri monotone Th. M. Stoenescu, asociindu-și pe avocatul Ioan Rădoiu. Se întâlnesc în paginile acestei reviste, alături de Macedonski, care dă frumoase povestiri în proză, a căror notă e întru toate aceea a unui Gane, cu mai multă concentrare și siguranță (*Zi de August*, întinsa nuvelă modernă *Nicu Dereanu*), Mihail Demetrescu, care-și la subiectele acum din viața populară bucureșteană (ca *Neagu Prepeleac*, *Iubire și prietenie*), Ispirescu însuși, care dă povestea *Coman Vânătorul*, Traian Demetrescu, de aceeași inspirație vagă, un N. Țincu, ba chiar, din Iași, unde începea ca socialist sentimental, în versuri fluente, C. Mile, care se va iscăli apoi Miile. E cu totul remarcabilă, și prin notele bogate de viață locală pe care le dă, *Iaca și Mia*, povestirea învățătorului macedonean Andrei G. Bagav, care dăduse și cea dintâi carte de citire în dialectul provinciei sale. La 1887 aceeași *România Literară*, se ocupă de judecata deosebită a lui Delavrancea și Vlahuță asupra poeziei Veronicăi Micle; la 1888 ea numără între colaboratorii ei, alături de Macedonski, care se arunca asupra lui Eminescu, și de Iuliu Cesar Săvescu, de Victor Bilciurescu, de Carol Scrob, de Jipescu, adunătorul de folclor, pe I. C. Brătescu (Voinești).

La 1889 revista capătă o formă nouă, adăugându-și ilustrații de o neiertată naivitate, și cu ajutorul folcloristului Dimitrie Stăncescu, al mediocrului, dar îmbelșugatului povestitor N. Rădulescu-Niger. De la 1894 înainte o reluare nu înseamnă decât un inofensiv sindicat de oameni fără talent.

De la 1890 până în Februarie 1891 apare și *Dumineca* lui Săvescu, cu aceiași Dimitriadi și Bonifaciu Florescu. Cel dintâi are versuri ca acestea:

*Dar, când în ochii tăi privesc,
Când simt sărutul tău fierbinte,
La ceruri umbra mea se-ntinde
Și ceru-n palme-l sprijinesc.*

În legătură cu aceste porniri spre drumuri noi trebuie să se pună însă și încercarea lui Ioan Nenițescu, mediocru poet, dar om foarte cult, de o bună disciplină germană și capabil, cum a dovedit-o în domeniul vieții practice, ca prefect în Dobrogea, de creațiuni. Cuvintele cu care deschide el, la 1885, *Țara Nouă*, „revistă științifică, politică, economică și literară”, sunt drepte și curajoase: „Numai deșteptarea tuturor elementelor sănătoase și energice, însuflețite de pasiune pentru adevăr și pentru bine și înzestrate de atâta tărie de caracter încât convingerile lor să devină fapte, numai o puternică mișcare intelectuală și morală, de care să fie cuprinsă țara de la un unghi la altul, va stărpi relele de care suferim astăzi, va regenera moravurile, va răspândi instrucția până în cel de pe urmă cătun, într-un cuvânt va ridica nația la o treaptă mai înaltă a culturii... Niciun cetățean n-ar trebui să uite, măcar o clipă, că el este o parte integrantă a colectivității naționale... Această influență este și a exemplului vieții pe care o duce fiecare... A munci conștiincios pentru un adevăr și încă pentru acel ce este temelia viitorului nu poate fi niciodată o lucrare pierdută, chiar când încercarea ar rămâne deocamdată izolată, chiar când ar întâmpina nepăsare și nepricepere... Nu încap interese personale sau de cotire, care sunt cea mai mare piedică pentru răspândirea adevărului; nu încap nici sterpuțul pesimism, care este negația propășirii. Dar energia predicatorului de bine lipsea celui cugetător preocupat de pedagogie, — era și revizor școlar —, și de sociologie, iar colaborarea lui Bodfiărescu, cu câte ceva de la Veronica Micle și Matilda Poni, nu ajungea ca să dea revistei un colorit literar. Poeziile populare, care-i vin întâmplător, câte o bună poveste sunt în acest domeniu singurul profit.

De altă parte, Delavrancea, unit cu Vlahuță și cu prezenta Miile adăugându-se și un Nicolae Ține, încearcă trecătoarea Luptă literară, în care se apreciază poezia lui Carol Scrob și a

altor contemporani și se dau prețioase note de critică artistică, asociația desfăcându-se îndată, cum vom vedea, pentru că, și aici, se deschidea o arenă mult mai largă.

În această revistă, apărută la 19 Aprilie 1887, Delavrancea apare ca judecător al literaturii curente, cercetând în articolul *O familie de poeți* — în ordinea ce urmează — pe Carol Scrob, pe d-nele Micle și Poni și pe Teodor Șerbănescu, a căror asemănare ar sta în suflarea scurtă, în versul care rezumă tot îngustul cuprins, în caracterul autobiografic; observațiile de detaliu, mărunțele și crude, au însă valoare, și obiecțiunile făcute lui Maiorescu, care afirmase că dimensiunile literaturii corespund cu unda vieții unui timp, sunt îndreptățite. Iscăbind „Fra Barbaro” și Minucio, el cuprindea într-o largă condamnare tot ce era „neorînduială a minții” în societatea contemporană; stilul contemporan îl îndeamnă la observații ca acelea cu care începuse Maiorescu. Și se făgăduia o vastă operă de critică: „Lăsând la o parte politica militantă, noi, cu „*Din cultura noastră*” deschidem o întregă luptă, un militantism sever și drept, continuu și neînduplecat, în viața noastră artistică și științifică”. Tot el publică și frumoasa nuvelă *Hagiul*. Vlahuță dădea două poeme. Se adăugau poezii de O. Carp și C. Miile, de d. Arthur Gorovei. Corespondența arată legături cu Gherea.

Dar revista se opri de la nl. 2 pentru o mai largă concentrare.

2. „REVISTA NOUĂ”

Nevoia grupării scriitorilor consacrați alături cu câțiva din cei noi care începeau să se manifeste crezu, acum, că o poate întrebuița unul din aceștia, dulcele poet liric Victor Bilciurescu, care, având la îndemână o moștenire, voia s-o închine încurajării unei asemenea inițiative. Cum el trăise lângă Macedonski, i se păru că acesta ar putea fi unit cu Hasdeu, ca „naționalisti”, anti-junimiști, pentru o publicație luxoasă, care ar putea să câștige publicul și prin ilustrații, grăbind sfârșitul

aproape istovitelor *Convorbiri*. Dar Hasdeu, primind fondul bănesc, își asocie pe Vlahuță și Delavrancea și cu ei, fără Macedonski, furios, începu astfel, la 1888, *Revista Nouă*.

Revista Nouă provoacă un nou avânt lui Delavrancea, cu *Hagi-Tudose*, cu *Sentino*, salahorul devenit tenor, cu orientul *Giaba-Efendi*, cu scenele de alegeri, ca ale lui N. Xenopol și Caragiale, cu amintirile duioase din *Departede-partede, Domnu’ Vucea* și din *Bursierul*, plus pagini de critică (despre Grigore Alexandrescu) și de critică artistică — poate ce a dat el mai bun și mai personal. Se îndeamnă și Vlahuță, cu *Iertare și Liniște*, cu *Homo homini lupus*, cuprinzând aceeași revoltă contra vieții sociale de parvenitism, cu același misticism al închinării către frumusețe, pe care o stăpânește în sfârșit, prin iubire și o cântă în cea mai pură notă eminesciană. Hasdeu însuși încercase balada de metru popular, și durerea pentru pierderea fiicei Iulia, distinsă poetă în limba franceză, îi smulge cea mai simțită poezie a timpului, frumusețea legendei *Povestea crinului*, apoi mărturisirile din *Așteptând*: Iulia Hasdeu vădise prin admirabila nuvelă *Sanda*, cu o inițiere perfectă în realitățile țărănești, cu nuanțele și cochetăriile din *Sultânica* lui Delavrancea, și cu o rară perfecție de limbă, un mare talent acum format. Se adăpostește și folclorul lui Ispirescu, al lui Gheorghe Pitiș, al lui S. Fl. Marian, al lui D. Stăncescu, al lui Cacovian, al lui G. Nicolită, prefăcut, al lui Dulfu, al lui Ioan Paul, al lui Delavrancea însuși — dar cât de împodobit, plus falsul folclor al lui Speranția, ilustrat de talentul necultivat al istețului caricaturist ieșean Jiquide. Materialul istoric, adus în prelucrare de Ion Ghica, de Papadopol Calimah, sau direct de alții, nu lipsește; se încearcă în acest domeniu și mari sinteze de boierul moldovean Radu Rosetti, care va tipări cândva și romane și prețioase memorii. Din al treilea an însă Ion Ghica e înlocuit de lonnescu-Gion, cu istoria cronicărească și „pitorească”, întocmai ca Vlahuță cu Arthur Stavri, al cărui eminescianism palise repede, cu Ștefan Crucianu, mai târziu cu Haralamb C. Lecca.

Se adaugă contribuția lui Lazăr Șăineanu, care participă la ofensiva contra lui Maiorescu, înnoită de Hasdeu pentru felul

cum trecutul literar era prezentat în haotica Istorie a literaturii noastre de W. Rudow, care afișa pe copertă colaborarea lui Iacob Negruzzi: tonul e al unui pamflet și al unui lipsit de spirit. Un Radu Rosetti, un I. Bianu, ca și Lazăr Șăineanu, dau material pur științific.

Pe lângă literatura de schițe a lui Ștefan Basarabeanu-Crăescu, exactă, dar cu prelungiri și fără simț al formei, aceea, banală, a lui Rădulescu-Niger, fecunditatea de versificator a lui H. G. Lecca, a lui N. Ținc vor acapara însă încet tot terenul. Și, din toată literatura poetică a momentului, Hasdeu arăta că prețuiește șugubața familiaritate pe subiecte banale a lui Gheorghe din Moldova (Gh. Chernbah), și, sub aripa lui, Ioan Nenițescu își deșira poveștile blajine ale celor mai crunte lupte.

Dar, după versuri mai mult ușoare — deși cu încercarea unei noi plasticități nepopulare — și prezentarea unei învieri a antichității, ca în *Perikles*:

*În Agora luminoasă, unde templele ridică
Stâlpi de marmură de Paros într-a lor liniște-antică,
Stă poporul din Atena, grămădit în adunare,
Perikles vorbește... Glasu-i măsurat ca dintr-o carte
Se revarsă-n frase line și severe-n marea piață
Peste care stăpânește fața lui cu ochi de gheață.*

*E un ceas de când cu fața vinețită de durere
A văzut cu ochii moartea punând buzele-i de fier
Pe al lui copil din urmă; e un ceas de când în lume
N-a rămas cine să poarte după dânsul al lui nume,
Și, pe când se-naltă rugul pentru, corpul fără viață,
Perikles, senin, vorbește frase lungi, cu ochi de gheață.*

N. Iorga, publică, în anul al treilea, *Amintirile din Italia*, în același timp când prezintă biografiile lui N. Bălcescu, Alecsandri și Filimon. Între credincioșii revistei e și studentul în medicină întârziat Vasile Cosmovici, a cărui lirică are, dacă nu sclipiri, elocvență: în *Nevasta Rea* a lui e chiar încercarea de a da un poem modern.

La capăt însă revista, care-și pierduse și noutatea și popularitatea de care se bucurase un timp la tineret, ajunse a se hrăni — ba încă din anul al treilea — cu publicarea număr de număr a *Condiții Brâncovenești*, de la Arhivele Statului, al căror director era Hasdeu.

În acești ani de învoire sufletească a lui Hasdeu, poezia lui intelectuală mișcă numai în dureroasele acorduri, sfâșietor de sincere, din versurile închinat atât de înzestrării lui fiice Iulia, moartă foarte tânără, a cărei operă de poezie și proză franceză a editat-o părintele ei cu nesfârșită pietate.

E îndreptarea unei mari indiferențe a timpului să se releveze cât de sus se ridică în forme nouă pe care sinceritatea zguduirii sufletești le provoacă, poezia lui din *Gaudeamus*:

*Când o fi ca să duceți la criptă,
Nu pe mine, căci eu nu mă las,
Dar pe vasu-mi în care-i înfiptă
Cea făclie sclipind din cel vas,
O senină lumină pe-un ceas;
Când o fi să-mi roștiți la cuvinte
De iubire, sau altfel oricum,
Ce se țin cam la toți pe morminte,
Ba la unii se spun și pe-drum,
Să rămâie tămâie
cu fum;*

*Aș dori să văd fete voioase
Și s-aud împrejuru-mi cântând:
„A scăpat o simțire din oase
Și din carne scăpat-a cel gând,
Printre glume
din lume
plecând”.*

De altfel, prins de studiile sale metapsihice, care-i dădeau iluzia regășirii fiicii atât de iubite, Hasdeu, care, prin *Știința Sufletului*, mergea spre biblia sa din *Sic Cogito* și spre retragerea